

БИБЛИОТЕКА НА Б. З. БАНКА

ЮБИЛЕЕНЪ БРОЙ

Година 5.

София, юний—юлий 1933 год.

Книга 7—8 (47—48)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: П. МЪРМЕВЪ

Редакция и администрация: ул. „Солунъ“ № 54, телеф. 19-32

Годишенъ абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв.

Д. Д. Д.

ОТМЪВНАТА БИБЛИОТЕКА

Въстанието въ Костурско

(Спомени)

Солунският атентатъ ме свари като учител-пунктовъ началникъ въ с. Хрупища, Костурско, на-ходяще се на границата на българското слово. Отъ

нове на „Грамось плавина“ — Костенарията и Нестрамъ-коль.

Наскоро следъ връщането на делегатитѣ отъ историческия конгресъ въ с. Смилево, дето било решено, презъ това лѣто да се обяви въстанието, бѣхъ извиканъ на съвещание въ с. Джмбени, за дето заминахъ заедно съ Костенарската и Нестрамколската чети. Тукъ на уречения день, въ края на втората половина на м. априль, се събрахме: цѣлото околийско ржководно тѣло, всички пунктови началници, войводи и представители на селата, дошли за сбирката.

Сбирката бѣ открита отъ Лазаръ п. Трайковъ, следъ което двамата делегати Василъ Чекаларовъ и Пандо Кляшевъ направиха обстойно изложение за всичко сторено въ с. Смилево.

Джмбени презъ време на сбирката приличаше на истинска казарма. Тукъ се намираще елита на Костурско, който бѣше донесълъ сведения за боевага готовность на района, наличността на оржжие, муниции и потвърждение на неотемлението желание народно за постигане освобождението, като впрегне всички свои сили въ борбата.

Отъ отчета на делегатитѣ стана ясно, че и въ Смилево било потвърдено Солунското решение, като се предоставило на Генералния Щабъ въ най-близко бждаще да опредѣли деня на въстанието. За по-правилно организиране, приготвленията за върховния моментъ, когато довчерашиятъ безправенъ робъ гордо щѣше да развѣе знамето на бунта и съ открити гърди да се опълчи срещу вѣковния си потисникъ, сбирката реши: Да се избере едно върховно ржководно тѣло — Горско началство, въ чието подчинение да се поставятъ всички въоржжени и невъоржжени сили въ околията. На това ржководно тѣло се вмѣни въ обязаность: 1. Да приготви плана за водене въстанишкитѣ действия въ околията, съгласно общия тактъвъ, даденъ отъ Генералния щабъ и го изпълни; 2. да засили доставката на оржжие, въпрѣки всички прѣчки отъ страна на Гръцката държава, отъ дето предимно се доставяше таково; 3. да ржководи запасяването и складирането на хранителни продукти и 4. да устрои военното обучение на бждащата революционна армия.

Единодушно бѣха провъзгласени за членове

Христо Матовъ, отъ гр. Струга, идеологътъ на ВМРО и дългогоди-шенъ нейнъ задграниченъ представителъ.

тамъ вече почва гръцката речъ. Уведоменъ на време, че властта ще арестува всичко по-будно, за да осуети предстоящото въстание, за което вече открито се говорѣше, забѣгнахъ и продължихъ, като нелегаленъ, организирането на най-крайнитѣ юго-западни български селища, намиращи се по источнитѣ скло-

на Горското началство: Лазаръ п. Тройковъ отъ с. Джмбени, Василь Чекаларовъ и Пандо Кляшевъ отъ с. Смърдешъ, Маноль Розовъ и Михаилъ Николовъ отъ с. Бобища, като съ тоя изборъ имахме гаранцията и вѣрата, че ще бжде всичко сторено, щото Костурско да не остане по-назадъ отъ другитѣ околии. За да бжде запазенъ континуитетътъ, бѣха избрани замѣстници на горскитѣ началници, та при евентуаленъ нещастенъ случай, веднагемеханически убитиятъ да бжде замѣстенъ. На тѣзи замѣстници бѣха дадени всички права и тѣ съ съвещателенъ гласъ участвуваха въ заседанията на Горското началство. За подгласници се избраха: на Лазаръ п. Трайковъ — Киряко Търповски отъ с. Джмбени, на Василь Чекаларовъ — Лазаръ Киселинчевъ отъ с. Косинець, на Пандо Кляшевъ — Иванъ Поповъ отъ с. Левски (Неврокопско), на Маноль Розовъ — Илия Н. Биолчевъ отъ гр. Прилепъ и на Михаилъ Николовъ — Никола Андрѣевъ отъ с. Мокрени.

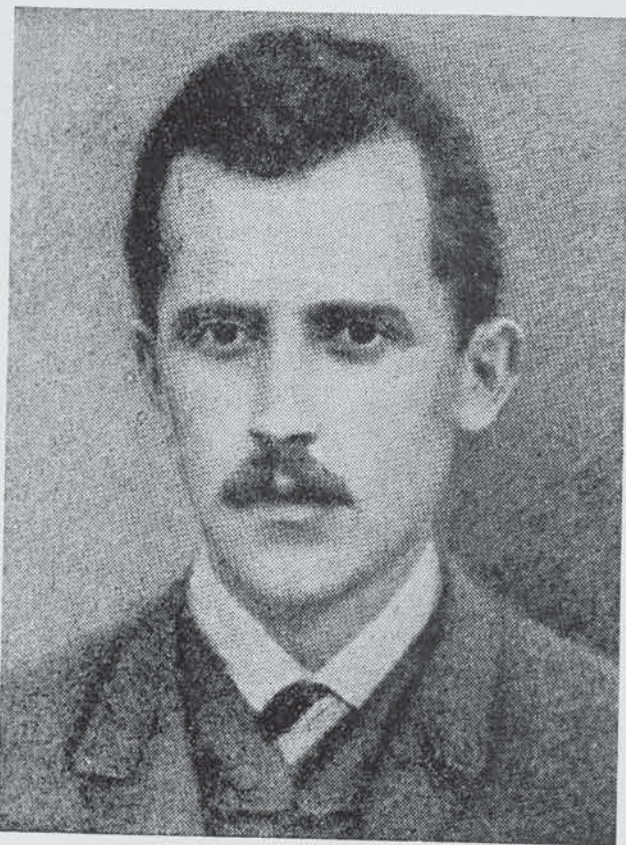
Цѣлата околия бѣ раздѣлена на петъ района съ по единъ районенъ войвода на чело, подчиненъ направо на горското началство: първи районъ—Корещата съ районенъ войвода Митре Влаха отъ с. Кономлади; втори районъ—Пополоколъ съ Иванъ Поповъ отъ с. Левски (Неврокопско); трети—районъ Мокренско — Кайлерски съ Никола Андреевъ отъ с. Мокрени; четвърти районъ—Нестрамколъ съ Никола Добролишки отъ с. Добролища и пети районъ Костенария съ Стерйо Ташковъ отъ с. Желинъ.

Най-добре подготвени и надежни бѣха районитѣ Кореща и Пополоколъ. Ето защо и на тѣхъ се разчиташе за успѣха на въстанието. За поголъма стегнатостъ тия два района бѣха раздѣлени: първиятъ на три центра, а вториятъ — на два съ по единъ центровъ войвода, подчиненъ на респективния районенъ такъвъ. Центроветѣ носѣха имената на центровитѣ села, а именно: Джмбенски съ войвода Атанасъ Кършакъ отъ с. Косинець, Смърдешки съ Стерйо Стерьовски отъ с. Смърдешъ, Кономладски съ Василь Котевъ отъ с. Кономлади, Вишенски съ Димитъръ Дичевъ отъ с. Лобаница и Загорички съ Никола Трифоновъ отъ с. Бабчоръ. А за войводи на селскитѣ чети бѣха опредѣлени лица измежду старитѣ и опитни четници. Съ това се приключи работата на сбирката и всѣки трѣбваше незабавно да отиде по назначението си.

Джмбенци обаче настояха, заминаването да се отложи съ единъ день. На другия день тѣ устройоха народно праздненство, на което взе участие цѣлото село — малко и голѣмо, облечено въ празнична премѣна, заедно съ пребиваващитѣ тукъ бунтовници празнуваха при най-весело настроение. Джмбенци се радваха на своитѣ безстрашни синове и братя, които презъ цѣли четири дена чертаеха и подготвяха плана за сринването на омразния турски кървавъ режимъ. По лицата на всички се четѣше неописуема радостъ и доволство, че именно тѣ бѣха щастливцитѣ да иматъ и пазятъ толкозъ дни повече отъ 250 души юнаци, обрекли се на саможертва. Късно вечерта всички началници и войводи се отправиха за мѣстоназначението си, кждето ги очакваше огромна работа.

Занизаха се дни на трѣскава деятелностъ. Всичко бѣ впрегнато за по-успѣшно подготвяне великото дѣло. Мажкото население, освенъ дето извършваше полската работа, се грижеше за покупка на оржие и ношно време, подъ ржковод-

ството на воеводитѣ, минаваше курсъ на военно обучение. Женитѣ пъкъ, за да не останатъ по-назадъ отъ мъжетѣ си, освенъ домакинството готвѣха сухаръ, долни дрехи, чорапи и друго за нуждитѣ на възстаницитѣ. Съ една дума, цѣлата околия бѣше заприличала на голѣма военна работилница.

Петъръ Тошевъ отъ гр. Прилепъ, единъ отъ първитѣ и видни деятели на ВМРО.

Погълнати отъ непосилна работа, не усетихме, какъ изминаха месецитѣ май и юний. Отъ ревизиитѣ се установи, че всичко възможно е сторено и че съ спокойствие може да се очаква деньтъ на бунта. Колкото неусѣтно минаха изтеклитѣ два месеца, толкозъ по нескончаеми се точеха днитѣ на месецъ юлий при напрегнато очакване.

Най-сетне, на върхъ *Илинденъ*, 20 юлий 1903 година сутринята, току що зората разкъсваше черното було на нощта, когато морна дружина следъ дълъгъ походъ, подъ прикритието на млада букова гора, бѣше се отдала на дълбокъ и ободряющъ сънъ въ Дрѣновскитѣ усои, пристигна куриеръ съ дълго очакваното известие. Пандо Кляшевъ, събуденъ, бѣ щастливецъ пръвъ да прочете съобщението и, зарадванъ до уши, съ усмивката на любовъ ни поздрави съ дълго очакваната вестъ. Днешниятъ день бѣше опредѣленъ, довчерашиниятъ робъ да счули вѣковнитѣ окови и съ оржие въ ржка гордо да поиска смѣтка за всички досегашни патила и се обяви свободенъ. Генералниятъ Щабъ предписваше на 20. юлий да се обяви въстанието. Тази новина мина като електрически токъ и раздвижи цѣлия бунтовнишки лагеръ. Полусънни, четницитѣ поздравлявайки се съ „Христосъ Въскресе“ опрѣли очи, въ които блещѣше смелостъ и готовностъ, въ своитѣ любими началници, чакаха

нареждания. Началниците, свили кръстачки крака, замъствайки масата съ коленетъ си, пишъхме писма, съ които уведомявахме останалитъ другари и селски ръководни тѣла за предписанието, като имъ се пращаха преписи отъ възванието, общия планъ за въстанишкитъ действия и нареждания за работа.

До къмъ следъ обѣдъ, всичко бѣше привършено и разпратено по мѣстоназначение. До вечерта още въ цѣло Костурско не остана нито единъ телеграфенъ стълбъ здравъ и така, съобщителнитъ срѣдства бѣха прекъснати и костурско и Костуръ бѣха изолирани. Костурско бѣ въ форменъ бунтъ.

Къмъ 5. часа следъ пладне построиха се дветъ райони чети на Иванъ Поповъ и Митре Влаха и, следъ като имъ се прочете възванието, съ една кратка, пропита отъ високъ патриотизмъ речъ Чакаларовъ описа значението на въстанието и помоли борцитъ да бждатъ проникнати отъ беззаветна преданостъ и послушностъ, единственъ залогъ за увѣнчаване съ успѣхъ великото дѣло, което отпочвахме. Речта бѣ изпратана отъ гръмогласно ура и тържествено обещание отъ момчетата, че както досега сж служили преданно и занаяпредъ безрезервно турятъ предъ олтаря на любимото си отечество най-великото свое благо — живота, и върватъ въ скорошния изгрѣвъ на свободата.

Тодоръ Лазаровъ отъ гр. Шипъ, единъ отъ първитъ видни деятели на ВМРО и нейнъ задграниченъ представителъ.

Съ останалитъ около 130 бойци отъ дветъ чети, понеже много отъ тѣхъ бѣха разпратени съ поръчения, решихме да нападнемъ аскера въ с. Вишени, та по такъвъ начинъ да ознаменуваме, първия денъ на въстанието, че сме минали въ напа-

дателно положение, т. е. да вземемъ инициативата въ свои ръце.

Преди да бѣ се напълно мръкнало още, отзовахме се около казарменото помѣщение, находяще се на западната покрайнина на селото, срещу което открихме убийственъ огънь. Войската, изненадана и стресната отъ стрелбата и екота на хвърленитъ бомби, обзета отъ панически страхъ, избѣга по направление къмъ гр. Костуръ, отъ дето не се върна вече.

Тукъ вчерашниятъ безправенъ и угнетенъ робъ отбелѣза първия свой успѣхъ, който закрепи у него вѣрата, че и той може свободенъ да живѣе подъ слънцето и да се радва на благата, що твори. Това бѣ първиятъ ударъ върху робскитъ окови.

Още сжщата вечеръ пристигнаха и се присѣдиха къмъ насъ четитъ отъ селата: Вишени, Блаца, Черешница, Тиолища, Апокепъ, Шестево и Сетома. Съ развѣти знамена въ строй, единъ следъ другъ, обикновеното движение на четитъ, почетно се отправихме за сборния пунктъ — височината „Върбица“, надъ с. Бобища. Тукъ сварихме Загоричката центрова и селскитъ Загоричка и Бобишка чети. Не следъ много пристигнаха още и селскитъ чети на Куманичево и Бабчоръ.

На втория денъ, късно следъ обѣдъ, получихме донесение, че отъ Костуръ по шосето къмъ Върбица се движи много аскеръ, полъ командата на Етхемъ Паша. На Загоричката центрова чета, засилена отъ четитъ на селата Блаца и Черешница съ още около 20-тина стари опитни четници за отделни началници, даде се задача, да заеме позиция на мѣстността „Кайнака“ и, като влезе въ съприкосновение съ неприятеля, да го спре на всѣка цена и не му позволи да напредва, съ категорична заповедъ въ никакъвъ случай да не отстъпва. Презъ нощта четитъ сполучиха да завзематъ указаната позиция, която имаше командуваще положение.

На другия денъ още отъ ранна сутринъ започна сражението, което до къмъ пладне вървѣ много добре, макаръ че въ тази неравна борба турцитъ участваха съ около 2—3,000 души, въоръжени съ отлична магазинна пушка „маузеръ“, разполагащи съ голѣми запаси отъ муниции и отлично продоволствуванни, а четитъ на брой не повече отъ 150 бойци, въоръжени съ немагазинна пушка „Гра“ и безъ никакви запаси отъ муниции, се държеха и нанасяха голѣми поражения на упорито настѣпващия неприятелъ. Следъ пладне, обаче, турцитъ отпочнаха бѣсни атаки, недържейки смѣтка за жертвитъ си, което предизвика колебание у бойцитъ. Но благодарение, че този обратъ на време бѣ забелѣзанъ, та можа да се избѣгне катастрофата. Веднага бѣ изпратенъ въ подкрепа Иванъ Поповъ, начело на около 150 бойци, съ задача да спре настѣплението на противника и осигури правилното отстъпление на обграденитъ. На време пристигналото подкрепление съумѣ да спре бѣсното противниково настѣпление, съ което даде възможностъ на обграденитъ по-спокойно да отстъпватъ, като оставиха на полесражението около 30 жертви. Но и противникътъ, омаломоощенъ отъ преголѣмитъ жертви — 250—300 убити и много ранени — се отдрѣпна къмъ с. Маврово. Тукъ Костурско получи първото си бойно кръщение и ознаменува въстанието съ една велика победа.

Още сжщия денъ убититъ бѣха прибрани и тържествено погребани надъ с. Черешница.

Предстоеше превзimanето на кудовлашкото

градче *Клисура*, мюдюрлукъ съ 4—500 души войска гарнизонъ. За тая цель презъ нощта Костадинъ Николовъ начело на Куманичката селска чета, бѣ изпратенъ къмъ Ежево-планина, източно отъ градчето, да заеме позиция. Манолъ Розовъ и Иванъ Поповъ съ група чети завзеха височината Даула и могоилитѣ северно отъ градчето; Чакаларовъ, Кляшевъ и пишеция тия редове, следъ като разрушихме нѣколко моста по шосето Костуръ—Клисура—Суровичево, съ друга група чети захемъ височината „св.Илия,“ южно отъ градчето, а западната частъ бѣ заета отъ части на последнитѣ две групи. Така, обградено, сждбата на градчето бѣше окончателно решена. На 23-и още отъ зори, съгласно нареждането, дочуха се гърмежи отъ къмъ Ежево планина и не следъ много отъ къмъ с. Маврово Етхемъ-пашовитѣ пълчища се раздвижиха и насочиха по шосето нагоре. Завърза се ожесточенъ и неравенъ бой, воденъ съ еднаква упоритостъ и отъ дветѣ страни — за победа.

Тукъ е мѣстото да кажа, че Костурчани се биха съ небивала самоотверженостъ и силно желание да побѣдятъ, защото знаеха, че отъ побѣдата зависи благоденствието имъ. Благодарение на тази упоритостъ и желание още по пладне забелѣзахме разколебаване у противника, който бѣше вече далъ надъ 200 души убити и много ранени, като къмъ 3 часа отстъпи въ паническо бѣгство. И така, Клисура бѣ въ наши рѣце, безъ нито една наша жертва, ако не се смѣтатъ вчерашнитѣ такива.

Противникътъ остави въ наши рѣце 16 коня, цѣла походна кухня, повече отъ 80 пушки маузеръ и грамада патрони. Куцовлашкото население ни посрѣщна привидно радушно и даде тържествено обещание, че ще пази редъ и тишина и ще изпълнява наредбитѣ ни.

Следъ тази красива побѣда, отбелѣзана въ двудневнитѣ боеве, съ противникъ многократно поголѣмъ, моралътъ се издигна твърде високо и вѣрвата, че е настѣпилъ краятъ на турското владичество, закрѣпна. Като отзвукъ на тази побѣда бѣ, че населението отъ околнитѣ турски села побърза да дойде и изкаже вѣрноподанически чувства и ни предаде оржието, каквото е имало; то веднага бѣ раздадено на годнитѣ да го носятъ, но нѣмащи такава милиционери.

Върѣки всичко, понеже бѣхме увѣрени, че нѣма да достигнемъ до положението да диктуваме условията за миръ и Турция безропотно да ги приеме и подпише на барабанъ, въ Клисура не оставихме нашъ гарнизонъ, като надзорътъ се предостави на движущитѣ се наоколо чети.

Центровитѣ чети на Поповъ и Андреевъ и нѣкои отъ селскитѣ чети се отправихме за Кайлярско, за да проучимъ на самото мѣсто, дали повдигането на въстание въ този край е възможно и полезно. Оказа се, обаче, че едно въстанишко движение тамъ, поради многочислеността на турското население не само веднага ще бѣде смазано, но ще стане причина за съвършеното унищожение на всичко бъргарско въ тоя край, да мине подъ башибозушки ятаганъ. Ето защо, оставихме миренъ този край.

На пътъ за Емборе, около Врабчанското езеро, изгорихме нѣколко турски чифлици, а опитътъ ни да изгоримъ черкезкото село св. Тодоре не успѣ, понеже не разполагахме съ достатъчно време за подготовление на тази акция. Следъ двудневно престояване въ Емборско, което използвахме за

срещи съ ржководното тѣло тамъ, отправихме се обратно за Костурско.

Андреевата чета оставихме въ с. Мокрени и съ останалитѣ продължихме за с. Смърдешъ, отъ дето трѣбваше да се подготви и устрои нападението на арнаутското село *Биглица* — Корчан-

Илия Н. Биолчевъ отъ Прилепъ, запасенъ членъ на Костурското Горско началство презъ Илинденското въстание.

ско, мюдюрлукъ съ 5—600 души гарнизонъ. За голѣмо съжаление, обаче, тая акция не можа да се реализира, понеже турцитѣ сж били предизвестени за намѣренията ни отъ по-рано. Това извършилъ единъ грѣцки учител, пжтуващъ отъ Костуръ за Корча. Сжщиятъ бѣше заловенъ при с. Смърдешъ, но следъ като се заклѣ, че и той, като християнинъ, не може да не симпатизира на освободителното дѣло, му бѣ позволено да продължи пжтъ си. Обаче, щомъ стигналъ въ с. Биглица, като сжщински грѣкъ, въпреки клѣтвитѣ, побързалъ да уведоми властта за готвещото се нападение. Ето защо, когато се отправихме да заемемъ височинитѣ, които трѣбваше да ни служатъ за база на действията, бѣхме изненадани отъ турски огънь, тѣй като турцитѣ бѣха вече заели сжщитѣ височини. Завърза се сражение, което трая до вечерьта.

Понеже изненадата е залогъ за успѣхъ въ въстанишкитѣ действия, отказахме се временно отъ намѣрението, съ което се избѣгна даването много безполезни жертви. И така, нападението на Биглица се отложи за по-благоприятно време.

Въ Смърдешъ, кждето бѣхме се завърнали, намѣрихме Лазаръ п. Трайковъ, който ни съобщи за молбата на леринчани за съвмѣстни действия и пре-

вземане на гръцко-куцовлашкото градче Невеска, мюдюрлукъ съ гарнизонъ около 2,000 души. Съ куриеръ съобщихме на Манолъ Розовъ, който се навърташе около Клисура, на определена дата съ всички чети да бжде на мѣстността „Порта“, на върха „Вичъ“ надъ с. Прекопана. На уречената дата и мѣсто се събрахме съ Манола и разполагахме съ 1,250 бойци. Сутринта на другия денъ преди зори се отправихме за Невеска, като следъ двучасово пътуване се отзовахме въ гората около сжщото. Понеже леринчани не сварихме на уреченото мѣсто, ре-

забелѣзахме, че по шосето за гр. Леринъ се проточи една дълга лента отъ хора. Стана ясно, че става смѣна на гарнизона.

Къмъ 4 часа, като предполагаме, че отишлиятъ си аскеръ е твърде далечъ, заповѣда се на тржбача Григоръ, синъ на Кономладския центровъ войвода, да свири атака и първа да открие огънь наказателната чета. При зова на тржбата, четниците съ устремъ се хвърлиха на ножъ и изненаданиятъ аскеръ въ панически страхъ удари въ бѣгство къмъ Леринъ. До вечерта градчето бѣ окон-

Василь Чакаларовъ и Пандо Кляшевъ, членове на Костурското горско началство презъ Илинденското въстание, съ свои бойни другари.

шихме мимо тѣхъ, сами да свършимъ съ нападението. Разпредѣлихме четитѣ за ограждане на градчето. Мѣстността позволяваше обграждането да стане само отъ три страни: северъ, западъ и югъ, а отъ изтокъ оставаше свободно. Тихо четитѣ заеха набелѣзанитѣ имъ позиции, като се стараеха, колкото е възможно по-близо да бждатъ до обекта.

Къмъ западната страна на градчето, въ ливадитѣ на палатки бѣше разположенъ аскерътъ. Групатана Поповъ бѣше заела позиция въ гората близо до палаткитѣ на около 200—250 крачки, безъ това да подозира аскерътъ. Наредено бѣ точно на 12 часа — обѣдъ Поповъ пръвъ да открие огъня.

Преди 11 часа, обаче, отъ единъ влахъ овчаръ узнахме, че въ градчето имало новодошла войска, та, докато се осведомимъ за намѣренията на турцитѣ, заповѣда се на Поповъ да не открива огънь до второ нареждане или докато такъвъ не бжде откритъ отъ насъ. Къмъ 12 и половина часътъ

чателно очистено отъ войска. Въ наши рѣце паднаха 8 души пленници, повече отъ 100 маузерови пушки, изобилно количество патрони, много облекло и други снаряжения. Изгорихме казармата. Населението, което съ притаено сърдце е следѣло боя, отначало въ недоумѣние и страхъ, но следъ като чу бунтовнишкитѣ пѣсни, наизлѣзе на улицитѣ и съ сълзи отъ радостъ посрѣщаше освободителитѣ си. Понеже Невещени се гърчѣеха, то отъ по-рано бѣ заповедано, момчетата да не приематъ нищо за ядене отъ тѣхъ, защото се опасявахме отъ коварството и вѣроломството на гърка. Следъ влизането ни въ Невеска, отъ къмъ източната страна пристигнаха около 300 леринци, които били по време на боя въ гората надъ Зелениче и така не взеха участие въ боя.

И тукъ, както въ Клисура, не се остави гарнизонъ. Набързо събрахме наложения въстанишки данъкъ, като за всѣка сума се издаваше формална разписка. Още сжщата вечеръ се върнахме въ Вър-

бица, дето Манолъ Розовъ бѣ устроилъ лагеръ и ни чакаше топла храна. Тукъ сварихме стари майки, млади булки и сестри отъ околнитѣ села, които бѣха дошли да видятъ своитѣ близки, подтиквани отъ вътрешенъ страхъ, да не би да се е случило нещастие. Неописуема бѣ радостъта на всички, когато срещнаха своитѣ и, порастнали въ собственитѣ си очи, заразправяха за боеветѣ и подчертаваха нѣмането на жертви. Така мина цѣлата нощъ въ мили приказки и весели пѣсни.

Три дни следъ това, отъ къмъ Невеска и Костуръ, по направление къмъ Върбица, настѣпваха безчетни пълчища войска — около десетина табура. Явно бѣше, че турцитѣ бѣха решили да ни съкрушатъ окончателно, затова бѣха взели едно разположение таково, че да ни откъснатъ отъ нашитѣ краища и ни отхвърлятъ всрѣдъ грѣцкото население къмъ грѣцката граница, та съ негова помощъ да ни избиятъ до единъ.

Заехме позиции на единъ гребенъ, който като че ли природата се бѣ погрижила да го укрепи и пригоди за тази целъ; дългъ около 1 километъръ, той командуваше околността. Предъ него се разтилаше една поляна, дълга повече отъ 2 и половина километра, и по нея настѣпваха турцитѣ въ колона. Залегнали въ позициитѣ си, чакахме съ спокойствие наблюдаването имъ. Чакъ когато дойдоха на 800 крачки предъ насъ, бѣ откритъ ураганенъ огънь срѣщу тѣхъ само отъ ония, що имаха магазинни пушки, а такива имахме всичко 286. Настѣпвайки въ колона по поляната, тѣ търпѣха голѣми поражения. При всѣки залпъ колоната се повръщаше назадъ, като оставяше маса убити и ранени, следъ което наново се събираше попълваше и пакъ настѣпваше съ сжщия резултатъ. Това продължи до вечерта, безъ да могатъ да напреднатъ нито крачка и прекратиха бѣснитѣ атаки. По навикъ турцитѣ нощно време не се сражаваха. Като се взе подъ съображение, че не ще ни бжде възможно да прогонимъ многочисления противникъ, у когото се видѣ желание, съ цената на каквито ще жертви, да се справи съ насъ и още повече, че не бѣше изключена вѣроятността да пристигнатъ войски и отъ къмъ Суровичево и Кожани, та да ни стѣгнатъ като въ обрѣчъ, решихме още сжщата нощъ да отстѣпимъ.

Въ това сражение турцитѣ имаха повече отъ 5—600 убити и ранени.

Върпѣки, че турцитѣ бѣха заели удобно разположение и ни преграждаха пътя къмъ българскитѣ селища, за да ги заблудимъ, отстѣпихме по направление къмъ селата Лошница и Грѣцко Блаца. Къмъ 12 часа на полунощъ върнахме се обратно и единъ следъ другъ на дистанция 20 крачки, презъ село Олища за с. Черешница, оставяйки въ лѣво Черния връхъ и въ дѣсно Чукаритѣ надъ с. Черешница, заети отъ турцитѣ, сполучихме да се промъкнемъ помежду имъ незабелѣзани и се отзовахме отгатакъ с. Вишени въ гърба на войскитѣ. Следъ малка почивка се изкачихме на височината надъ с. Кономлади — „Лисецъ“. Турцитѣ неподзирайки, че четитѣ имъ сж вече въ гърба, на другия денъ сж гонили вѣтъра къмъ с. Лошница и, когато сж се увѣрили, че никакъвъ четникъ не се е показалъ къмъ грѣцкитѣ селища, озвѣрени, като се повърнали, сж се отдали на изстѣпления надъ мирното население въ Пополе-колъ и изгорили много отъ селата.

Отъ Лисецъ се отправихме за къмъ *Псодери*,

дето бѣхме пресрѣщнати отъ една колона войска, която имаше и две орждия. Отъ ранна сутринъ до късна вечеръ водихме бой, който завърши съ оттегляване на противника къмъ Леринъ. Въ това сражение имахме само единъ убитъ.

Въ продължение на 35 дни бѣхме абсолютни господари на положението. Всичко турско се бѣше затворило въ градоветѣ Костуръ, Корча и Леринъ. Даже съседнитѣ арнаутски села отъ Девола бѣха опразнени и по запусѣлитѣ имъ улици се мѣркаха силуетитѣ само на старци и баби, а всичко останало напуснало бащина си стрѣха, бѣше се прибрало въ градоветѣ, дето съ трепетъ очак-

Лазаръ попъ Трайковъ отъ с. Дѣмбени, Костурски горски началникъ презъ Илинденското въстание.

вали дена, когато комититѣ ще дойдатъ, за да ги нападнатъ. Голѣма частъ отъ турското население въ градоветѣ е изказало наклонностъ да се подчини на въстаницитѣ и си гледа мирно полската работа. И вѣроятно това желание щѣло да вземе връхъ и да наддѣлѣе, ако не бѣше неоправданото изгаряне на единственото помашко село въ Корещата — Жервени — фатална грѣшка. Съ положителностъ може да се предполага, че за изгарянето на българскитѣ села, твърде много е допринесло не само турскиятъ фанатизъмъ, но и това изгаряне.

Следъ като въ Костурско се съсредоточи грамадна армия, положението стана много сериозно и неудържимо. Постави ни се въпроса: дали да продължимъ действията, съ което щѣхме да предизвикаме унищожението на всичко българско въ този хубавъ български край. Ето защо, следъ още околъ 15-дневенъ гонене съ аскера въ леки схватки, кога цѣлодневни, кога по-кратковременни, решихме да се отдрѣпнемъ отъ Костурско. Събрани на височината Лисецъ, четитѣ се раздѣлиха на две групи, като едната отъ около 650 души съ Лазо, Манолъ, Мише и пишешия, трѣбваше да се отправи презъ Леринско и Прилепско по посока къмъ България, следъ като се влезе въ разпирателство съ въстанишкия генераленъ щабъ. Втората група отъ около 550 души съ Чакаларовъ, да се отправи къмъ грѣцката граница и, като извърши редъ акции, да предизвика оттегляването на войскитѣ отъ околията. Въ Костурско се остави Пандо Кляшевъ съ една хвърковата чета отъ 20 души, която да бжде въ услуга на населението и да подържа духа му.

И така, презъ втората половина на месецъ септемврий презъ селата Бабчоръ, Неретъ, дето прибрахме Леринскитъ мѣстни чети на Фози отъ с. Търсе и Илия отъ с. Неволяни, които ни бѣха водачи, прекосихме Леринското поле и се изкатерихме по масивнитъ плещи на Нидже планина, като на четвъртия день успѣхме да изкачимъ височината надъ

Билана Трифонова отъ гр. Битоля, дъщеря на Трифонъ Карановъ, единъ отъ виднитъ дейци на кърковния въпросъ въ Битоля. Като учителка въ Битоля и селата взела е живо участие въ революционното движение.

с. Ситина. Лутаци се изъ дебритъ на Нидже по Чеганскитъ и Родовскитъ урви, следъ петдневно гладуване, стигнахме връхъ Соколъ, източно отъ връха Каймакъ-Чаланъ. Тукъ срѣцнахме една колони войска, която се движеше отъ с. Пожарско (Воденско) за къмъ с. Градешница (Прилепско), завързахме сражение, което продължи до мракъ. Въ това сражение бѣ убитъ Манолъ Розовъ, а Комладскиятъ селски войвода бѣ безнадежно раненъ. Следъ Маноловата смъртъ, по силата на решението въ с. Джмбени, азъ станахъ редовенъ членъ на Горското началство, съ всички права и задължения.

Съ мръкването боятъ вече бѣше престаналъ, но трѣбваше да решимъ въпроса: да се оттеглимъ ли отъ мѣстосражението, съ което бихме обрекли на сигурна гладна смъртъ групата, която вече отъ петъ дена гладуваше или да останемъ тамъ и се погрижимъ за снабдяванетоъ съ храна, каквото можеше да се достави отъ с. Пожарско.

Отъ докладъ на районния войвода Поповъ пролича, че всѣко движение безъ храна е немислимо, защото по-голямата частъ отъ момчетата сж изтощени и нѣматъ сили за походъ, безъ да бж-

даты нахранени. Ето защо оставихъ четитъ на сжщата позиция, като възложихъ началствуванетоъ Попову и съ четиридесетъ момчета се отправихъ за с. Пожарско, което отстоеше на около четири часа пѣтъ. Отъ тамъ взехъ достатъчно храна, състояща се отъ сухъ хлѣбъ и сирене, която, товарена на четирнадесетъ мулета, донесохме я въ главния лагеръ, дето бѣ посрещната съ неопикуема радостъ.

Като се нахраниха момчетата, наредихме да бжде заетъ връха Каймакъ-Чаланъ, защото отъ наблюдението се видѣ, че турцитъ правятъ обходно движение и се стремятъ да заематъ този командващъ връхъ, съ което ние щѣхме да бждемъ обречени на сигурна гибелъ, понеже щѣхме да изпаднемъ като въ клещи и абсолютно невъзможно щѣше да ни бжде каквото и да е отстъпление, тъй като всички пѣтища за това щѣха да бждатъ пресѣчени.

Още рано следъ обѣдъ сполучихме да заемемъ този връхъ и веднага се откри престрелка съ тичащитъ отъ другата страна на връха турци.

Това бѣ сигнала за отпочване на сражението, въ което турцитъ ни нападаха отъ три страни, но безъ никакъвъ резултатъ за тѣхъ. Както обикновено, боятъ спрѣ вечеръта. Успѣхме незабелѣзано да се изтеглимъ къмъ влашкитъ колиби-мандра на кехаята Султаяни, отъ дето взехме водачъ, за да ни оправи пѣтя по посока за с. Скочивиръ (Прилепско). Освободихме леринскитъ чети и продължихме пѣтя сами съ мѣстни водачи, докато въ с. Крушевица (Прилепско) срѣцнахме четата на мариховския воевода Толе-Паша. Съ двама водачи отъ неговитъ четници продължихме пѣтя и следъ три дни въ гората на с. Смолане срѣцнахме се съ Прилепския околийски воевода Петъръ Ацевъ заедно

Митре Влаха, Костурски войвода, участникъ въ Илинденското въстание.

съ четата на Гьорче Петровъ и Пере Тошевъ. Останахме да се движимъ заедно, до като получимъ нареждане отъ Генералния щабъ за бждащото ни поведение. Не следъ много се получи очакваното нареждане, съ което се даваха инструкции за прекращаване действията и разформируване на четитъ, като ония, чието легализиране се смѣташе за невъзможно, се насочатъ къмъ България. Пъкъ иначе и не можеше, защото отдавна бѣше настѣпилъ ме-

сецъ октомврий и зимата почна да показва своята зловеща мантия, тъй че не можеше да става и дума за каквито и да било действия.

Часть отъ четниците пожелаха да продължатъ пътя за България и се отправиха за тамъ, а останалитъ се върнаха обратно за Костурско, като бѣха придружени отъ Гьорче Петровъ съ четата му. Връщайки се, на височината „Маргара“, въ землището на *с. Крушейца*, тѣ сж дали едно великолепно сражение, което всѣло ужасъ у турцитѣ.

Въ това сражение е билъ тежко раненъ Лазаръ п. Трайковъ, когото, въпрѣки тежкото му положение, сполучили да заведатъ въ Костурско. Въпреки всички предупреждения на другаритѣ му, той наивно се довѣрилъ на ренегата Коте отъ *с. Руля* (Костурско) — бившъ нашъ четникъ, а сега агентъ на Костурския гръцки владика Каравангелисъ. Последниятъ, щомъ узналъ, че Лазо останалъ да се лекува при Коте, заповедалъ му да отреже главата и му я изпрати въ Костуръ.

Илия Н. Биолчевъ.